

„A tudomány volt a legszabadabb hely a világon”

Bródy András születésnapjára

Nehéz elkerülni a közhelyet a 80 esztendőes Bródy Andrást köszöntve: nem illik hozzá ez a kor, nem illik hozzá, hogy a 20. század egyik legjelentősebb itthon maradt magyar közgazdászát a szakma doyenjei között ünnepeljük. Ma is eleven, villódzó szelleme, rendületlen polgár-, de sokkal inkább hatalompukkasztó harci kedve, tudományos kíváncsisága ... – hosszan sorolhatnám azokat a tulajdonságait, amelyekkel nehéz társítani az idős bölcs ilyenkor szokásos sztereotip méltató jelzőit. Pedig elegendő alapja lenne ahhoz, hogy magára vállalja a „Nagy Öreg” a hazai hivatalosságban még mindig elvárt szerepét, aki feltornyozott életműve magasságából tekint le pályatársaira és az utána következőkre. Bródy Andrást azonban az effajta szerepek sohasem érdekelték. Pályáján, mely egyszerre volt egyenes vonalú és göröngyös, mindig az izgatta – amint azt a hetvenedik születésnapja alkalmából készült interjúban megfogalmazta –, hogy „azt csinálhassak, amit akarok, akkor hagyhassam abba, amikor akarom, és ki akarom találni, mi van a baba hasában”.¹

Öt évvel ezelőtt ugyanezen hasábokon Bekker Zsuzsa szép köszöntője foglalta össze a pálya állomásait, s ha most részben elisméltém az akkor már elsorolt mozzanatokat, ezt csak az a remény indokolja, hogy az azonos tényekből építkező párhuzamos narratívák révén az olvasó számára sokrétűbb kép bontakozhat ki az ünnepeltről. A k-európai sors Örökényt vagy Mrožeket idéző abszurd fordulatai határozták meg ifjúkorát: a mérnöknek készülő, de a numerus clausus miatt fel nem vett és ezért matematikára „fanyalodó” fiatal szerelmes a svájci műegyetem helyett az itthonmaradást és a munkaszolgálatot választja, majd a háború után szinte egyszerre veszi át a családi kiadó vezetését, és kezd aktív politikai tevékenységet a kommunista pártban, majd néhány év múlva már esztergályos a Mávagban, és esti hallgató a Közgazdaságtudományi Egyetemen. A pálya következő állomásai (egy tervezőintézetben először készít input-output típusú vállalati elemzést, majd statisztikusként szerez beható ismereteket a tervgazdasági ciklus elsőként felismert formájáról, a hó végi hajráról a szocialista nagyipar fellegvárában, Csepelen) már a tudományos pálya felé vezetnek, bár jellegzetes öniróniával később így fogalmazott: „végtére is a tudományt nem azért választottam, mintha különösen tehetségesnek éreznem volna magamat, hanem mert az adott körülmények között a tudomány volt a legszabadabb hely a világon. Itt lehetett felügyelet és túlságos ellenőrzés nélkül dolgozni.” Noha az utóbbi mondat sokkal inkább illik saját „főnöki” magatartására (ezt tanítványaként, majd számos éven át beosztottjaként bizton állíthatom), mint az MTA 1954-ben létrehozott Közgazdaságtudományi Intézetének akkori (s *mutatis mutandis* 1990-ig későbbi) viszonyaira, de számára ez a szellemi környezet teremt lehetőséget az elkövetkező évtizedek során, hogy olyan társadalomtudományi témákkal foglalkozhasson, amelyek egyszerre adtak alkalmat a „számszerűsítésre, a szoros és logikus gondolkodásra”, és

¹ Kovács János Máttyás: Beszélgetés Bródy Andrással. Megjelent: *Madarász Aadár–Szabó Judit* (szerk.): *Miért hagytuk, hogy így legyen?* Közgazdasági Jogi Könyvkiadó–MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, 1994, 321. o. A további, külön nem jelölt idézetek is ebből az interjúból származnak.

kecsegtettek a marxi gazdaságelmélet továbbfejlesztésének és gyakorlati alkalmazásának ígéretével. Fejér Lipót, Lukács György, Rényi Alfréd, Jánossy Ferenc – a névsor folytatható, de talán ők voltak azok, akik tanárként, szellemi mesterként, együttműködő kollégaként legjobban hatottak gondolkodására.

A nemzetközi közgazdaságtanban 1945 után végbemenő formalista forradalom, amely – szemben a matematika gazdasági alkalmazásának korábbi törekvéseivel – a szimbólumok nyelvét egyre inkább a közgazdasági diskurzus egyedüli releváns kifejezőmódjává változtatta, az 1956 utáni Magyarországon, a pártállami diktatúra viszonyai között sajátos módon érezteti hatását. A teljesen kiüresedett, hitvédelmi célokat (beleértve az eretneküldözést) szolgáló tanszéki „polgazd” és a modernizációs ideológia szerepébe kényszerülő, a politikai széljárásoknak igencsak kitett hazai „főáram”: a mechanizmusreformról szóló elméleti beszédmód mellett a harmadik, éppen csak megtört nyelvjárás a „matematikai közgazdaságtan”. Bródy ezen a nyelven beszél, fontos szerepet játszik azokban a küzdelmekben, amelyek igyekeznek elismertetni a korszerű ökonómia létjogosultságát, fórumokat teremteni számára, ami természetesen mindig gyanússá és outsideré teszi az éppen aktuális tudományfőnökség szemében. Ezt az sem enyhíti igazán, hogy választott területe: az input-output elemzés és a növekedési elmélet összekapcsolása, a Quesnay–Marx–Neumann–Leontief „paradigma” kutatásában elért eredményei illeszthetőnek látszanak a klasszikus értékelméleti állásponthoz, egyik szellemi előzményük pedig a korai szovjet tervezési modellekben lelhető fel. Az ágazati kapcsolatok mérlegéről írja kandidátusi disszertációját, majd a hatvanas évek elejének enyhülő légkörében ösztöndíjasként megfordul a Harvardon, ahol Leontief mellett dolgozik, és Cambridgeben, ahol R. Stone-nal kerül kapcsolatba.

Ettől kezdve fokozatosan nemzetközileg ismert és tekintélyes kutató lesz, mindazzal, ami ekkor már (konferenciák szervezője, gyűjteményes kötetek kiadója, majd a témakör nemzetközi folyóiratának első szerkesztője) és még (hazai gyanakvás és kellemetlenkedések) együtt jár a Kádár-kor furcsa szimbiózisában, amely egyszerre ideje jelentősnek tűnő, s mára olykor oktalanul lenullázott teljesítményeknek tudományban és kultúrában és „nem ideje semminek” (Petri György), ahol a megnyomorító hivatalos bornírtág elegyedik a kis körökben növekvő szellemi szabadsággal. Tudományos pályája e duális feltételrendszerben teljesedik ki: a statika, a dinamika, majd a ciklikus ingadozások és a technikai változás összefoglaló ábrázolásának nagy igényű programjában az első könyv, az 1969-ben megjelent, majd 1970-ben a North-Hollandnál angolul is kiadott *Érték és újratermelés*. Noha a mű vitathatatlan sikere és nemzetközi elismerése arról tanúskodik, hogy a hatvanas évek végének atmoszférája, a „közgazdaságtan második válságának” (Joan Robinson) vélelmezett pillanata és a kelet-európai szovjet szisztéma nyitottá válásának (prágai tavasz, magyar reform) gyorsan tovatűnő illúziója kedvező recepciós hátteret jelentenek olyan elemzéseknek, amelyek egyensúly és növekedés kérdéseit nem a neoklasszikus alapfeltevések, nem a szűkösség és csökkenő hozadék szempontjából veszik szemügyre.

Eszmetörténet és politikai történelem útjai azonban másfelé vezetnek, Bródy pedig 1970-ben Afrikába megy, ahol a lusakai egyetemen megkapja azt a katedrát, ami itthon valamiért sohasem jut neki, bár időről időre oktathat meghívott vendégelőadóként – nagy szerencséjére azoknak, akik tanítványai lehetnek. A hetvenes évek romló hazai légkörének konfliktusai elől örömmel tér vissza 1974-ben Zambiába, ahol oktatóként és kutatóként is eredményes munkát tud végezni, miközben az egypártrendszer afrikai karikatúrájában szerzett tapasztalatok felerősítik általános ellenszenvét mindenfajta állam iránt, amit majd a rendszerváltozás környékén kibontakozó s máig eleven publicisztikája tesz közismertté. Tudományos érdeklődését ekkor már elsősorban a ciklikus mozgások kérdése dominálja, az 1980-ban kiadott *Ciklus és szabályozás* arra keres választ, hogyan

lehet a gazdaság nem egyensúlyi állapotait és mozgásait az általa korábban kidolgozott Leontief-típusú modellek keretében ábrázolni és előre jelezni. Afrika után némi hazai intermezzóval ismét Amerika, majd India következik, miközben egyre jobban foglalkoztatja a hosszú távú mozgások kérdése, „a gazdaság nagy korszakváltásai, fel- és lemenő szakaszai ... az egy-egy generációváltásnál is hosszabb mély áramlatai”.² Kiindulópontja egy hazai vizsgálata, amely a magyar gazdaság addig követett növekedési útjának teljes ellehetetlenüléséről kívánja – persze hiába – meggyőzni a gazdaságpolitika ügyeletes korifeusait. Szemben korábbi könyveivel, az angolul és magyarul egyaránt megjelent, Kondratyev és Schumpeter intellektuális örökségére is építő Lassuló idő, amely a szigorú közgazdaságtant harmonikusan ötvözi a széles kitekintésű elegáns esszével, tágabb közönség számára, és el is jut a célba vett olvasókhöz, sikerkönyv lesz, bár a század- és ezredvég gazdasági fejlődési kilátásaira vonatkozó pesszimista előrejelzései csak részben igazolódnak.

Térségünkben azonban igen, s az ennek nyomában bekövetkező rendszerváltás sem hoz lényeges változást Bródy András helyzetében, a Marxot meg nem tagadó baloldali polgár továbbra is kényelmetlen gondolkodó marad a – részben új – hivatalosságok számára. Tanít Ausztráliában és Japánban, tanulmányokat publikál a termodinamika és közgazdaságtan analógiáiról, de a szellemi rangját megillető hazai elismerést csak nyögve nyelve adják meg neki: nem kerül be az akadémikusok közé, de 1997-ben megkapja a Széchenyi-díjat, 1999-ben pedig az alma mater, az éppen Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem néven szereplő intézmény díszdoktorságát. Nyolcvanadik születésnapja alkalmából egy könyvkiadó megkeresi, hogy közreadja válogatott tanulmányait, de ő új művet is ígér. Magunknak, a közgazdaságtan művelőinek és fogyasztóinak kívánom, hogy legyen módja beváltani ígéretét. S hogy mit várhatunk tőle? Már idézett interjújában így jellemezte önmagát, némileg meglepve az őt jól ismerőket: „Aránylag lassú gondolkodásúnak, lassan emésztőnek érzem magam ... én elakadtam alapfokon, én rossz tanuló vagyok, aki még mindig nem érti Smith és Marx meg Keynes gondolatait és azok egyszerű következményeit.” Szerény mondatok egy olyan gondolkodótól, akinek igazán van mire szerénynek lennie.

Madarász Aladár

² Bródy András: Lassuló idő. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1983, 13. o.